

Apela; 3. deskriptivní sociologii porozumění představovanou sociologií porozumění A. Schütze a lingvistickou sociologií P. Winche.

Zamýšlí se dále nad sociálně politickou situací a situací ve společenských vědách na přelomu XIX. a XX. století, jež se stala společenským a gnozeologickým předpokladem vzniku problematiky porozumění. Hlavní pozornost se v této souvislosti věnuje názorům W. Diltheye.

Jádro kapitoly tvoří marxistická analýza a kritika uvedených tří hlavních koncepcí porozumění v soudobé buržoazní sociologii a filozofii.

Celý výklad pak ústí ve srovnání koncepce porozumění, naturalismu a marxistické sociologie.

* * *

Hlavní přínos knihy *Dějiny buržoazní sociologie první poloviny XX. století* byl zdůrazněn už v úvodních větách recenze. Jde o průkopnické dílo a každý, kdo podobný pokus podstoupí, se nevyhne ani určitým problémům. Domnívám se, že diskusní otázkou knihy je zvolený časový úsek, v němž je vývoj buržoazní sociologie kriticky sledován. Na to ostatně upozorňují v úvodu i autoři sami. Jde totiž o to, že v knize není zachycen vývoj buržoazní sociologie v celé první polovině XX. století, ale pouze zhruba od počátku dvacátých let. Na druhé straně vývoj některých směrů není sledován jen do poloviny našeho století, ale v podstatě do současnosti. To je ovšem dáno objektivně a autoři prakticky ani jinak postupovat nemohli, poněvadž ve vývoji buržoazní sociologie (ostatně stejně jako ve vývoji jiných myšlenkových proudů) neexistují zpravidla ostré předěly, určené zaokrouhlenými časovými údaji. Ukazuje se, že při sledování vývoje buržoazní sociologie a při jeho členění je vhodnější nedržet se čistě chronologických kritérií, ale sledovat spíše její jednotlivé typy, a to od jejich vzniku až po jejich vyústění. Jinak dochází k tomu, že například s výkladem Parsonsových názorů se setkáváme jak v recenzované práci, tak i v díle *Kritika soudobé buržoazní teoretické sociologie*, stejně tak jako se setkáváme s výkladem některých otázek vzniku problematiky porozumění v recenzované práci i v *Dějinách buržoazní sociologie XIX. a počátku XX. století*.

Druhá diskusní otázka se týká výběru proudů, směrů a škol, o nichž kniha pojednává. Všechny jsou nesporně pro danou dobu reprezentativní a jejich kritická analýza byla zvolena oprávněně. Domnívám se však, že samostatné pozornosti by si zasloužili přinejmenším ještě dva autoři, jejichž teoretická činnost plně spadá do sledovaného období a jejichž dílo vývoj buržoazní sociologie výrazně ovlivnilo. Mám na mysli Floriana Znanieckého, o němž se recenzovaná kniha sice zmiňuje, ale hlubší analýzu jeho názorů neprovádí. Přitom jde o autora, jehož specifické pojetí sociální skutečnosti, zejména tzv. humanistický koeficient, i některé obecné metodologické otázky by marxistická sociologická kritika neměla nechat bez povšimnutí. Ostatně jeden ze spoluautorů recenzované knihy V. V. Paciorkovskij věnoval nedávno F. Znanieckému samostatnou kritickou studii. (V. V. Paciorkovskij: *Gumanističeskaja sociologija i filosofija kulturny F. Znaněckogo*. In: Sociologičeskije issledovanija č. 1, 1979, s. 167—174).

Druhým autorem, jemuž by v recenzované knize podle mého názoru patřilo místo, je K. Mannheim, a to zejména díky své sociologii vědění i některým teoretickým pracím, v nichž se snažil z buržoazních pozic řešit otázky krizového vývoje kapitalistické společnosti třicátých let.

Konečně se domnívám, že více pozornosti by mohlo být na některých místech knihy věnováno tomu, jaké bylo vzájemné působení a vzájemný vliv jednotlivých směrů a reprezentantů buržoazní sociologie první poloviny XX. století, i jejich srovnání. Při výkladu freudismu se například nabízí zajímavé srovnání Freudovy teorie nevědomí, Paretovy teorie reziduí a Durkheimova pojetí tzv. vnitřní duality lidské přirozenosti.

To jsou ovšem pouze dílčí připomínky a poznámky, samy jsou rovněž diskusní a nemění nic na tom, že recenzovaná práce je velmi cenným příspěvkem k marxistickým kritickým dějinám buržoazní sociologie. Zvláště je třeba vyzvednout, že systematické marxistické analýze byly v tomto rozsahu a na této úrovni podrobeny některé buržoazní sociologické směry vůbec poprvé. To se týká zejména durkheimovské sociologické školy po Durkheimově smrti, Sorokina, psychoanalytické sociologie a některých reprezentantů koncepce porozumění v soudobé buržoazní sociologii.

V závěru lze s pocitem uspokojení konstatovat, že se díky pohotovosti nakladatelství Svoboda připravuje české vydání všech tří výše uvedených svazků. I českoslovenští zájemci o sociologii budou mít tedy možnost v dohledné době čerpat z těchto sovětských studií cenné poznatky o vývoji a kritice buržoazní sociologie.

Jan Sedláček

Moskva, Mysl' 1980, 252 s.

V etapě budování rozvinuté socialistické společnosti vstupují empirické sociologické výzkumy do práce stranických, státních a společenských orgánů, institucí i výrobních podniků. Jejich význam a počet neustále roste a spolu s tím rostou i zkušenosti sociologů odrážející se v bohaté knižní produkci. Většina autorů je přitom vedena snahou nejen prezentovat výsledky výzkumu, ale i přispět k dalšímu propracování metodologie, a tím i k podstatnému překonávání různých, stále se ještě objevujících nedostatků, jako například neujasněnosti cílů a programu zkoumání, přeceňování kvantitativních metod, nedoceníení významu analýzy dosaženého teoretického poznání zkoumané problematiky apod.

I když práce G. T. Žuravleva není specificky metodologická, jsou v ní velmi zajímavě analyzovány různé otázky metodologie, metod a technik empirických výzkumů používaných při zkoumání ideologické práce. Východiskem a inspirací jsou sociologické výzkumy, prováděné v úzké součinnosti nebo přímo na základě objednávky orgánů KSSS v různých komunitách, na závodech apod.

Práce obsahuje pět hlavních kapitol. Autor v nich mimo jiné usiluje o vyjádření specifiky sociologického přístupu ke sféře ideologické práce. Dále uvádí některé poznatky z těchto výzkumů a zkušenosti s jejich využíváním.

První kapitola se zabývá *metodickými problémy empirického výzkumu ideologické práce*. V její úvodní části autor zejména připomíná metodologickou úlohu historického materialismu. Přitom uvádí, že: „... *pouhá znalost zákonitostí a východisek formulovaných historickým materialismem a teorií vědeckého komunismu je nedostatečná pro konkrétní sociologické výzkumy ideologické činnosti. Obsaženého – vědeckého spojení empirických dat a teorie je možno dosáhnout pouze při postupném přechodu od obecnějších východisek k méně obecným kategoriím, pojmům, termínům v procesu rozpracování programu výzkumu a od méně širokých zobecnění k širším zobecněním při interpretaci získaných výsledků.*“ (s. 11)

Druhá část první kapitoly je věnována problematice uplatňování principu stranickosti ve výzkumech ideologické práce. Jsou zde kritizovány snahy buržoazních sociologů o deideologizaci sociologie a zdůrazněn význam principu stranickosti pro řešení všech aktuálních výzkumných problémů.

Třetí a čtvrtá část kapitoly jsou věnovány spojení sociologického výzkumu se životem, s potřebami stranických orgánů a zhodnocení místa sociologického výzkumu v poznání ideologické práce.

Ze široké škály zkušeností, které Žuravlev uvádí, chce zdůraznit zejména to, že při mnohých orgánech KSSS všech stupňů již pracují aktivity, které se zabývají sociologickým zkoumáním ideologické práce. Výsledky sociologických výzkumů slouží pak stranickým i dalším orgánům při zdokonalování ideologické práce.

Autor zdůrazňuje nezbytnost spojování sociologického výzkumu se zkušenostmi z ideologické práce stranických orgánů a aktivit. Uvádí pozitivní zkušenosti se sociologickými výzkumy v ideologické práci a současně upozorňuje na problémy a těžkosti, které se při tomto zkoumání objevují.

Další kapitoly (2, 3, 4) podávají přehled základních metodických zásad sociologického bádání. Jde o standardní přehled, a proto se omezím jen na stručnou charakteristiku.

Ve druhé kapitole se autor zabývá otázkami projektů výzkumu, hypotéz ve výzkumu, druhy sociologických výzkumů ideologické práce a typy výzkumných úkolů. Otevírá rovněž otázku spojení řídicích a výzkumných úkolů.

Třetí kapitolu věnuje problematice technik sociologického výzkumu. Nesporně zajímavé jsou zde úvahy o možnostech a potřebě vzájemného spojení a využití metod práce stranického aparátu a technik sociologického výzkumu při zkoumání ideologické práce.

Ve čtvrté kapitole se zaměřuje na způsob analýzy základní sociologické informace. Dotýká se problematiky zobecňujících ukazatelů, možností použití matematických metod při zpracování a analýze prvotních dat a v neposlední řadě i otázek teoretické analýzy základní sociologické informace.

Závěrečná, pátá kapitola postihuje nesporně aktuální problematiku, kterou představuje využívání výsledků sociologických výzkumů při stranickém vedení ideologické práce. Jde v podstatě o tři základní otázky: